

T.C.
SUŞEHRİ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ VE EĞİTİM YAŞANTILARI HAKKINDA LİTERATÜR TARAMASI

HAZIRLAYANLAR

SERGEN DEMİR

Özel Eğitim Öğretmeni

ÖMER FARUK ÜNAL

Özel Eğitim Öğretmeni

DERVİŞ ÇUHACI

Özel Eğitim Öğretmeni

Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü

susehram58@gmail.com

0 (346) 311 58 40

2024 / SİVAS

İçindekiler Tablosu

GİRİŞ 3

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ 3

İletişim ve Dil Gelişimi Alanı 4

Sosyal – Duygusal Gelişim Alanı 5

ÖZEL YETENEKLİLER VE SOSYAL UYUM 6

TANI ve DEĞERLENDİRME 7

Normal Sınıflarda Öğretmenlerin Özel Yetenekli Öğrencileri Fark Etmesi ve Sonrasında Yapılması Gerekenler 7

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN EĞİTİMLERİ 9

Erken Eğitim Programları 9

Özel Yetenekli Çocukların İlköğretim ve Sonrasında Eğitimi 10

Hızlandırma 10

Gruplama 11

Zenginleştirme 12

SONUÇ VE ÖNERİLER 13

KAYNAKÇA 14

GİRİŞ

Tarihte özel yetenek ile ilgili çalışmalar ve tanımlar Eflatunla birlikte görülmektedir. Eflatun toplumdaki bireyleri bakır, tunç, gümüş ve altına benzeterek sınıflamış ve tanımlamıştır.

Sonraki yıllarda 19. yy.'da Sir Francis Galton zekâ ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Galton tarafından zekâ, bilgileri yapılaşdırma ve kullanma olarak belirtilmiştir.

Özel yetenekli çocuklar üzerindeki çalışmaların öncüsü sayılan Lewis Terman zekâ ile ilgili geniş çalışmalar yapmış zekâ bölümü (IQ) 140 veya üstü olan çocukları dahi çocuklar olarak tanımlamıştır.

20. yy.'da ise Binet ve Simon zekâ ile ilgili üç temel özellik ileri sürmüşler; “Verilen bir yönergeyi anlama ve zihinde tutabilme, bir duruma başarı ile uyum sağlayabilme ya da beklenen davranışı sergileme yeteneği, bireyin kendini değerlendirerek, yaptığı davranışın doğruluğunu denetleyebilme yeteneği olarak tanımlamışlardır.

Piaget'e göre ise zekâ, zihnin değişme, kendini yenileme gücü olup, bireyin çevreye uyum sağlamasıdır. Zekânın, zihinsel işlemler sistemi olarak zihinsel yapı ile çevre arasındaki dinamik denge kurduğunu öne sürer.

Gardner'e göre zekâ, bir problemi çözme ya da farklı kültürel ortamlarda bir ürüne şekil verme yeteneğidir.

Gardner, çoklu zekâ kuramını öne sürmüştür. Zekâyı oluşturan yetenek alanlarını dil, matematik, mekân, beden, müzik, sosyal, doğa ve kişisel olmak üzere sekiz grupta açıklamıştır.

“Özel Yeteneklilik; bireyin, genetik özelliklerle var olan ve çevresel uyarılarla gelişen; fiziksel büyüme ve gelişim, hareket gelişimi, algı – dikkat kontrolü, analiz, sentez, problem çözme gibi bilişsel gelişim, dili anlama ve ifade etme yeteneği, sosyal, duygusal ve estetik gelişim alanlarının birinde ve/veya birkaçında ya da hepsinde çeşitli gözlem ve ölçme araçlarıyla uzman kişiler tarafından gözlenen ve/veya ölçülebilen, yaşitlarından ileri düzeyde olma durumudur.” (Prof. Dr. N. Baykoç Dönmez, 2009)

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Bebeklik döneminden itibaren bilişsel gelişim dışında gelişimin bir veya birden çok alanında yaşitlarından ileri düzeyde olma (Baykoç Dönmez, N., 2009)

- Beş duyuyla ilgili tüm uyarılara karşı aşırı duyarlılık
- Aynı anda (aynı zaman dilimi içerisinde) birkaç uyarı veya uyarıcı durumu (görme, işitme, dokunma, tatma ve koklama) algılama yeteneği, yüksek duyarlılık ve/veya tepki verme
- Detaylı ve dikkatli gözlem yeteneği
- Hızlı ve doğru kavrama, anlama, algılayabilme çabuk ve kolay öğrenme yeteneği
- Çok yönlü olarak hızlı düşünme

-
- Yaşıtlarından erken dönemde soyut düşünme yeteneği
  - Kavramsallaştırma; sentezleme, tümevarıma dayalı öğrenmeye ve sorun çözmeye ilgi
  - Sebep-sonuç ilişkilerinde bağlantıları hızlı görme yeteneği
  - Çok güçlü, mükemmel bellek (Ne, nerede, ne zaman, nasıl sorularını doğru hatırlayabilme)
  - Sorgulayıcı tutum,
  - Yaşından beklenmeyen konularda meraklı olma
  - Her alanda ileri düzeyde araştırmacılık
  - Yüksek düzeyde ve farklı yaratıcılık
  - Yeni ve orijinal ürünler ortaya çıkarma, keşfetmekten ve buluş yapmaktan hoşlanma
  - İlgi duyduğu alanda başkalarına göre uzun süreli dikkati yoğunlaştırma; çok uzun dikkat süresi; çalışma ve araştırma
  - Tutarlı ve amaca yönelik davranış
  - Olağanüstü hayal gücü
  - Çok sayıda ilgi ve yetenek alanına sahip olma
  - Sanatın bir veya birden fazla alanında yetenekli olma
  - Çok seçenekli, problem çözücü ve başkalarından farklı olan düşünme yeteneği
  - Bilgiyi gerekli olan zaman ve koşulda en iyi şekilde kullanabilme (transfer) yeteneği
  - Farklı öğrenme ve öğretme yöntemleri kullanma yeteneği
  - Muhakeme, analiz, sentez, genelleme yeteneğinin yaşıtlarından ileri ve farklı olması
  - Yüksek dinleme becerisi (Anlamak için çok dikkatli bir şekilde dikkatini yoğunlaştırarak adeta bütün duyu organlarıyla dinleme)
  - Farklı düşünme becerilerine sahip olma
  - Ayrıntılara dikkat etme, başkalarının fark etmediği detayları hızlı fark etme
  - Birbirini takip eden konular, olaylar dizisi karşısında sonraki adımı tahmin edebilme
  - Neden sonuç ilişkilerini ve benzerliklerini yaşıtlarından daha çabuk ayırt edebilme

---

İletişim ve Dil Gelişimi Alanı (Baykoç Dönmez, N., 2009)

- Erken ve doğru ifadelerle konuşma, bebeksi ifadeler kullanmama. Konuşmaya başladığı andan itibaren yetişkin benzeri konuşma
- İleri düzeyde (ortalama üstü) sözcük dağarcığı

• Sözel yeterlilik; geniş kelime bilgisi, ifadede kolaylık

- Gerektiği zaman ve gerektiği kadar konuşma
- 2 yaşında alfabedeki harfleri tanıma
- Genellikle 4 yaşından sonra okuyabilme, bir kısmında 2 yaş sonrasında okumayı çözüme
- Sözcük hazinesinin yaşlılarından ileri düzeyde olması (Özel yeteneklilerde bazen gecikmiş konuşmaya da rastlanmaktadır.)
- Sözlü ve yazılı dili yaşlılarından ileri düzeyde uygun şekilde ve becerili kullanma daha iyi ifade edebilme yeteneği
- Erken yaşta okuma, bazen hem okuma hem yazmanın erken yaşta görülmesi
- Bebeklik döneminden itibaren kitaplara ve okumaya aşırı düşkünlük

Sosyal – Duygusal Gelişim Alanı (Baykoç Dönmez, N., 2009)

- Bağımsız ve çok yönlü çalışmayı tercih etme, gerektiğinde ekip çalışması kurabilme, ekibi yönlendirebilme
- Her alanda liderlik yeteneği
- Yüksek özgüven, kendinden emin olma
- Kendini eleştirebilme (özeleştiri), kendi yanlışlarını açıkça ifade edebilme
- Yaşlılarına göre sosyal ve duygusal yönden ileri düzeyde olgunluk, beklenmeyen düzeyde olgun davranışlar gösterme
- Farklı ve ilginç espri yapabilme ve yetişkin düzeyinde yapılan espriyi anlayabilme yeteneği
- Yapıcı ve iyimser düşünme yeteneği
- Hoşgörülülük
- Merhametli olma
- Alçak gönüllülük
- Her konuda mükemmeliyetçi olma
- Ayrıntıları görme, tartışma, zenginleştirme
- Yaşından büyüklerle çalışmayı ve iletişim kurmayı tercih etme
- Yüksek düzeyde adalet ve dürüstlük, adil olmayan durumlara ani ve beklenmedik tepki gösterme
- Haksızlığa karşı aşırı tahammülsüzlük ve yoğun tepki gösterme
- Yüksek enerji düzeyine sahip olma
- Kararlı, sebatkar, sabırlı ve azimli olma, başlanan işi sonuna kadar götürebilme
- Çalışkanlık, amaçlarına ulaşmaktan ve başarıdan zevk alma,

- Başkalarının duygu ve düşüncelerine, ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma
- Toplumsal olaylara karşı yaşlılarından ileri düzeyde duyarlılık gösterme ve çözüm yolları bulma, geliştirme
- Organizasyon yeteneği
- Sezgisel yetenek
- İlgi duydukları alanlarda kararlı, azimli ve sabırlı olma
- Başlanan işi sonuna kadar götürebilme
- Küçük çocuklar, hayvanlar, yaşlılar, yoksullar ve benzeri durumdakilere karşı aşırı duyarlı, merhametli ve yardımsever olma, başkalarına yardım etmekten hoşnut olma
- Yeni ve değişik durumlara kolay ve çabuk uyabilme
- Grup içinde, grup üyeleri tarafından doğal olarak lider seçilme
- Başkalarıyla kolayca iş birliği kurma

ÖZEL YETENEKLİLER VE SOSYAL UYUM

İlk dönemler sosyal uyum konusunda yapılan araştırmalar özel yeteneklilerle ilgili olumsuz tablo ortaya koymaktaydı. Terman (1925) tarafından 1000 özel yetenekli öğrenci üzerinde yapılan meşhur araştırma öncesindeki dönemde genellikle özel yetenekli çocuklar, zayıf uyum gösteren sosyal uyumsuz kişiler olarak kabul edilmekteydi.

Terman ve daha sonra Hollingworth (1926) özel yetenekli çocukların dışlanmış ve sosyal olarak uyumsuz kişiler olduğu mitinin yıkılmasına yardımcı olmuşlardır (Lovecky, 2004).

Birçok araştırmacı özel yetenekli çocukların en azından diğer çocuklar kadar uyumlu oldukları sonucuna varmışlardır (Parker, 1996). Uyum, çevrenin beklentilerine cevap verebilme becerisi anlamına gelmektedir. Pozitif uyuma sahip kişi hayatın beklentileriyle etkili bir şekilde baş ederken negatif uyumlu kişiler ise stresle verimli bir şekilde baş edebilmek için etkisiz veya yetersiz baş etme stratejisi ve becerisi kullanmaktadır. Neihart'ın (1999) aktardığına göre deneysel araştırmalar yüksek yetenekli kişilerin daha yüksek sosyal uyuma sahip olduğunu desteklemektedir (Freeman 1979; 1983, Grossberg & Cornell, 1988; Kaufmann, 1981; McCallister, Nash, & Meckstroth, 1996; Metha, McWhirter, 1997; Neihart, 1991; Reynolds & Bradley, 1983; Scholwinski & Reynolds, 1985; Witty, 1951; 1955).

Örneğin, Freeman (1979), 70 özel yetenekli öğrencisini iki eşleştirilmiş kontrol grubu ile karşılaştırdığında duygusal sapma oranlarında herhangi bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Kaufmann'ın (1981) araştırmasında ise özel yetenekli öğrenciler, normal öğrencilere göre kendilerinin daha pozitif kişilik özelliklerine sahip olduklarını rapor etmişlerdir. Yine Grossberg ve Cornell (1988), yüksek zekâ ile sosyal uyum arasında pozitif bir korelasyon olduğunu ifade etmiştir.

TANI ve DEĞERLENDİRME

Okul öncesi dönemde veya daha büyük yaşlarda özel yetenekliliğe ilişkin tanımlar çeşitlilik gösterirken bebeklik ve okul öncesi dönemdeki çocuklarda özel yetenekliliğe ilişkin yapılan tanımlar çok kısıtlıdır ve bu dönemde erken tanılama ve müdahale oldukça güçtür. Bebeklik ve okulöncesi dönemde anne babalardan alınan bilgilere dayanarak özel yetenekliliğin işaretleri olabilecek birçok durum saptanabilir. Anne babalar çocuklarının her gün çeşitli durumlarda nasıl davrandıklarını gözleyerek (örneğin yetişkinlerle iletişimlerini izleyerek, tanıdığı ve yabancı olduğu durumlara verdiği tepkileri gözleyerek) onların ilgileri ve herhangi bir durumdaki tipik davranışları hakkında bilgi sahibi olurlar. Özel yetenekli çocukların ailelerinin, çocuklarının gelişimlerine ilişkin gözlemlerine göre, yaşamın ilk haftalarında, aylarında ve yıllarında ortaya çıkan belirgin davranışlar olduğunu belirtmektedir. Anne babaların çocuklarının ilk eğitimcileri oldukları göz önünde bulundurulduğunda anne babaların çocuklarından alacakları ipuçlarının farkında olmaları, özel yetenekli olan çocuklarının ilgilerini ve gelişimlerini anlamalarında, çocuklarına destek olmalarında ve çocuklarının kimliklerini kazanıp uyumlu bireyler olmalarında büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Okul öncesi eğitiminin başlamasıyla birlikte niteliksel ölçümler olarak tanımlanan anne baba ve öğretmen gözlemlerinin değeri, niceliksel ölçümler tarafından güçlendirilebilir. Anne babalarla yapılan çalışmalarda genellikle anne babaların çocuklarının özel yetenekli olup olmadıklarını ayırt edebildiklerini, ancak iyi eğitilmiş bazı anne babaların özel yetenekliliği işaret eden davranışları “normal” olarak yorumlayıp özel yeteneklilik durumunu fark edemediklerini göstermektedir.

Okul öncesi öğretmenleriyle yapılan çalışmalar, öğretmenlerin anne babalara göre özel yetenekli çocuklar fark etmede güçlük çektiklerini, öğretmenlerin değerlendirmelerinin tek başına kullanılmasının doğru yöntem olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun nedeni olarak, öğretmenlerin bebeklik ve okul öncesi döneme ilişkin özel yeteneklilik ile ilgili yanlış ya da yetersiz bilgileri ve tutumları gösterilmektedir.

Normal Sınıflarda Öğretmenlerin Özel Yetenekli Öğrencileri Fark Etmesi ve Sonrasında Yapılması Gerekenler

Normal sınıflarda öğretmenlerin özel yetenekli öğrencileri fark etmesi, ilk bakışta basit bir durum gibi görünse de; fark etmenin, fark edecek kişilerin belli bir eğitimi almış olmasına, fark etmeye izin veren öğrenme ortamlarının oluşturulmasına ve fark etme sürecinin iyi tanımlanmış olmasına bağlı olmadığı düşünülemez. Fark etme, üniversite-öğretmen-öğrenme ortamı-öğrenci zincirine bağlı geniş bir alanı ilgilendirmektedir. Bu durum, yeteneğin fark edilmesini etkileyen etkenlerin çok yönlü olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Özel yetenekli çocukların eğitimi 1. İstanbul Çalıştay, 16 Ocak 2013 tarihli toplantısında, yeteneğin fark edilmesi ile ilgili sorun alanları, fark-etme öncesi, süreci ve sonrasına yayılarak tartışılmıştır. Çalıştayda belirlenen sorun alanları aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

(a) Öğretmen eğitimindeki eksiklikler

(b) Öğrenme ortamlarının yetersizlikleri

(c) Seçme'nin iyi tanımlanmamış olması

(d) Seçme sürecini yavaşlatan aksaklıklar

Yukarıda yer alan problem alanlarına ilişkin çalıştayda geliştirilen öneriler ise, sırasıyla aşağıda yer almaktadır:

(a) Öğretmen eğitimi ile ilgili olarak, eğitim fakültelerinde zorunlu “özel eğitim” veya “bireysel farklılıklar” ile ilgili teorik ve uygulamalı derslerin verilmesi, öğretmenlerin yurt içi ve yurt dışındaki ilerlemeleri takip edebilecekleri konferans, uluslararası öğretmen değişimi ve sertifika programları gibi kısa veya uzun vadeli eğitim programlarına katılmalarının sağlanması.

(b) Okullardaki öğrenme ortamlarının iyileştirilmesi ile ilgili olarak, öğrencilerin ilgilerini ve meraklarını gösterebilecekleri farklı öğrenme ortamların yaratılması ve yarışmaların düzenlenmesi, öğretmenlerin ulaşabilecekleri zenginleştirme etkinliklerinin yer aldığı online bankalarının oluşturulması, her şehirde öğretmenlerin ulaşabilecekleri materyal merkezlerinin oluşturulması, özel yetenekli öğrencilerin eğitim aldığı sınıflarda öğretmenlerin bir öğretmen asistanı ile birlikte ders işleminin sağlanması, her okulda özel eğitimle ilgili bir uzman veya doktora yapmış bir öğretmenin bulunması, farklılıklara saygı duyan ve bu saygıyı geliştiren ortamların oluşturulması.

(c) Seçme sürecinin geliştirilmesi ile ilgili olarak, seçme işlemlerinin bir kerede değil, daha uzun bir sürece yayılarak yapılması, sadece akademik değil, diğer yetenek alanlarının da belirlenmesi için harekete geçilmesi, sadece bir alanda yüksek yetenek gösteren öğrencilerin de, kriterlerin hepsinde üst düzey yetenek gösteren öğrenciler için oluşturulan fırsatlardan yararlanmasının sağlanması, değerlendirme sürecinde, öğrencilerin farklı sosyoekonomik çevrelerden gelmiş olmasının da bir belirleyici olarak düşünülmesi, hem akademik hem de özel yeteneklerin tespit edilmesine ayrı bir önem verilmesi, öğrencilerin yeteneklerinin belirlenmesinde, sergiledikleri performanslar ile öğrencilere sunulan olanakların birlikte değerlendirilmesi, öğrenci ilgi alanlarının doğal ortam sürecinde belirlenmesi, eğitim öncesi yapılan testler ve ailelerden edinilen bilgilerin düzenli bir şekilde getirilmesi için Aile Bilgi Formunun/Ölçeğinin geliştirilmesi.

(d) Öğrencinin fark edilmesinden sonraki işlemlerin kolaylaştırılması ile ilgili olarak, fark etmeden sonraki sürecin takibinin hızlandırılması için elektronik bir sistemin oluşturulması, her öğrenci için, öğrenciyle ilgili bilgilerin sistemli bir şekilde girilebileceği elektronik bir dosyanın oluşturulması, elektronik ortamdaki bilgilerin korunması ve bilgilere erişim gizliliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması, sistemin yürümesini engelleyen veya yavaşlatan etkenlerin ortadan kaldırılmasının sağlanması ve öğretmen yetkilerinin artırılması.

Zihni yeteneğin tanımlanmasının temel amacı, öğrencilere doğru eğitim hizmetlerinin sunulmasını sağlamaktır (Feldhusen, Hoover, & Sayler, 1990: Akt: Feldhusen, 1998, s.193). Yetenek ve yeteneğin tanımlanması ile ilgili bugüne kadar yapılmış olan araştırma sonuçları şunlardır:

Öğrenciler, birbirlerinden farklı düzeylerde farklı yeteneklere sahiptir (Clark, 2008, s.54).

Standardize zeka testlerinin, akademik ve genel yetenek haricindeki yetenek alanlarını ölçme bakımından sınırlılıkları vardır (Sternberg, Jarvin & Grigorenko, 2011, s. 14-33, 54).

Yetenek hangi düzeyde olursa olsun, geliştirilmesi için uygun öğrenme ortamlarına ihtiyaç vardır (Kuzgun, 2004, s.62; Tomlinson ve ark., 2002, s.3).

Zihinsel yeteneği ölçme sonuçları, aynı düzey yetenek potansiyeline sahip olan iki öğrenciden uygun öğrenme ortamlarından yoksun olanı, uygun öğrenme ortamlarında yeteneğini geliştirmiş olandan daha az yetenekli göstermektedir (Gagne, 2009, s.177).

Aynı yeteneğe aynı düzeyde sahip olan öğrenciler de kendi aralarında ‘hazır bulunuşluk’, ‘öğrenme tercihleri’, ‘motivasyon’ ve ‘sosyo-ekonomik düzeyleri’ bakımlarından farklılık göstermektedir (Reis & Renzulli, 2009; Tomlinson ve ark., 2002, s.19).

Özel yetenekli öğrencilerin tanılanma süreci, genel olarak potansiyelin fark edilmesi ile başlamaktadır. Okullar yeteneklerin değerlendirilmesi ve özel lüğün fark edilmesi için eşsiz ortamlar olmasına rağmen, fark etmeyi zorlaştıran bazı etkenler bulunmaktadır. Yukarıda yer alan araştırma sonuçları, (a) yetenek alanlarındaki çeşitlilik, (b) yeteneğin geliştirilebileceği ortamlara erişilememesi ve (c) zeka testlerinin sınırlılıkları gibi etmenlerin, özel yetenekli öğrencilerin fark edilmesini zorlaştırdığını göstermektedir.

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLERİN EĞİTİMLERİ

Erken Eğitim Programları

Erken çocukluk döneminin bireyin hayatında hızlı gelişim ve değişimlerinin olması açısından önemli bir yeri vardır. Bu dönemde değişim ve gelişimin yönünün belirlenmesinde eğitimin rolü büyüktür. Erken çocukluk döneminde çocukların ilgi, yetenek ve becerilerinin belirlenmesi, eğitimlerine yön verir. Bu anlamda özel yetenekli çocukların erken yıllarda belirlenmesi; ev ortamlarının düzenlenmesini, eğitim programlarının hazırlanmasını, anne babanın ve öğretmenlerin erken yıllarda bilgilendirilmesini ve bilinçlendirilmesini sağlar. Böylece özel yetenekli çocukların erken yıllarda uygun eğitimleri, yaşamının ilerleyen yıllarında beceri ve yeteneklerini daha erken geliştirmelerini ve sergileyebilmelerini sağlayacaktır.

Özel yetenekli çocuklar, genellikle, ilk yıllarda yeterli tanılanamama, uygun olmayan sınıflara yerleştirilme veya uygun olmayan müfredat programlarını takip etme riski altındadırlar. Bir diğer risk faktörü de kendilerini akranlarından farklı kılan bu özelliklerinin farkında olmaları ve yaşlılarının kendilerini kabul etmeleri için yeteneklerini saklama çabalarıdır. Bununla birlikte, özel yetenekli çocukların eğitimleriyle ilgili eğitilmemiş veya hizmet içi eğitim almamış veya sadece testlere güvenerek özel yetenekliliğin belirlenmesini savunan öğretmenler de çocukların özel yeteneğini ve çocukların başarısızlığını ve motivasyon eksikliğini fark edemeyerek veya fark ettiği halde göz ardı ederek var olan problemin büyümesine neden olabilirler.

Özel yetenekli çocukların gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda ihtiyaçları olan uyarılar sağlanmadığı takdirde duygusal anlamda olumsuz yönde etkilendikleri görülmektedir. Bu nedenle özel yetenekli çocukların eğitimine başlamadan önce anne baba ve öğretmen eğitiminin planlanması yapılmalıdır. Öncelikli olarak anne baba ve

---

öğretmenlerin özel yetenekli çocuklara ilişkin yanlış olan tutum ve bilgilerinin belirlenmesi, bu konularda anne baba ve öğretmen arasındaki iş birliğini sağlamaya yönelik uygun iletişim becerilerinin kazandırılması da özel yetenekli çocukların eğitiminde büyük önem taşımaktadır. Bazı ülkelerde küçük yaşta özel yetenekli çocuklar için geliştirilmiş programlar bulunmaktadır. Öncelikle bütün çocukların eğitim ihtiyaçları birbirinden nasıl farklılık gösterdiği unutulmamalıdır. Genellikle, özel yetenekli çocuklar hızlı öğrendikleri, soyut ve karmaşık fikirler içeren oyunlar oynamaktan hoşlandıkları için her özel yetenekli çocuğun belli alanlara ilişkin özel lük potansiyeli profili kendine özgüdür.

Özel yetenekli okul öncesi dönemdeki çocuklar için okul dışı öğrenme merkezlerinin yararlarının sunulduğu başka bir programda; fen bilimleri farklı bir yolla öğretme, çocuklara çeşitli fırsatlar sağlayarak yaşayarak öğrenme olanağı sunma ve öğretme yaklaşımlarının değişmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada Rivkin (1997) okul dışında çok çeşitli tipteki öğrenme merkezlerini tanımlamış ve çevreyi koruma ile ilgili başlayan girişimlerle, birçok okul, çeşitli projeler geliştirmiştir. Okul çevrelerindeki yerel ekosistemleri tanıma ve anlamaya yönelik ağaç dikme, doğal bitki bahçeleri ve sebze bahçeleri oluşturma, kuş besleme, hava istasyonları vb. gibi çalışmalar, özellikle özel yetenekli okul öncesi dönemdeki çocukların buluşlarını, yaratıcılıklarını kolaylıkla ortaya koyabildikleri uygulamalardır.

Eğitim programları ile ilgili başka bir çalışmaya göre, özel yetenekli çocukların liderlik özelliklerini geliştirmek ve liderlikle ilgili potansiyellerini tam olarak kullanabilmelerini sağlamak erken yaşlarda eğitimle kazandırılabilir. Bunun için bu programda yaratıcı drama, grup oyunları, ortak çalışmalar, büyük liderlerin biyografilerini okuma veya dinleme, liderlerin karakter özelliklerini tanıma ve tartışma, senaryo oluşturma, liderlik oyunları vb. etkinlikler uygulanmaktadır.

Özel Yetenekli Çocukların İlköğretim ve Sonrasında Eğitimi

Normal okul müfredatlarının özel yetenekli çocukların eğitimsel ihtiyaçlarını karşılamadığı, müfredatların çok yönlü ve yaratıcı özellikler taşıması gerektiği, birçok araştırmacı ve eğitimci tarafından kabul edilmektedir. Aynı zamanda özel yetenekli çocukların eğitimsel programları bilişsel gelişimlerini destekleyecek şekilde düzenlenerek, çocukların gelişimsel düzeylerine uygun olmalıdır. Özel yetenekli çocukların gelişimsel özelliklerine göre hazırlanan eğitim programlarının yaşa göre uygunluk göstermesi (müfredatın ve uygulamaların belirli bir yaş aralığının ihtiyaçlarını karşılaması) ve bireysel uygunluk sağlaması önemli görülmektedir.

Günümüzde özel yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçları;

- hızlandırma,
- gruplama ve
- zenginleştirme yöntemleriyle desteklenmektedir.

Hızlandırma

Hızlandırma; birinci sınıfa erken başlama ve hızlı ilerleme, sınıf atlama, ders atlama (dersi üst sınıflarla alma) gibi uygulamaları içerir. Hızlandırma uygulamaları okuma, matematik gibi aşamalı içeriğe sahip derslerde sıklıkla kullanılmaktadır.

- Birinci Sınıfa Erken Başlama: Bu tür uygulamanın gerçekleştirilmesinde, öğrencinin zekâ bölümünün (IQ) 130 olması, kesme, yapıştırma, resim yapma, yazma gibi etkinliklerde önem kazanan el-göz koordinasyonunun iyi gelişmiş olması, okuma olgunluğuna ulaşmış olması, bu olgunluğu sosyal ve duygusal alanlarda da gösterebilmesi, sağlık açısından bir probleminin olmaması ve fiziksel gelişim açısından sınıf arkadaşlarından çok küçük kalmaması önemlidir.
- Sınıf Atlama: Bir üst sınıfa geçirilmesi düşünülen özel öğrenciler genellikle sınıf düzeylerinin özel de bilişsel gelişim ve yeteneğe sahiptirler.

Ancak bazı bilgi eksikliklerinin giderilmesi için desteklenerek, sınava alınır ve yetersiz oldukları alanlarda önlemler alınmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin sosyal uyumu ve duygusal gelişimlerinin düzeyi de göz önünde bulundurulmalıdır.

• Ders Atlama: Öğrenciye, ileri olduğu alanda ilerleme olanağı sağlarken, sınıf düzeyinde olan diğer alanlardaki becerilerini de geliştirmesini sağlar. Aynı zamanda sosyal açıdan da yaşlılarıyla birlikte olma imkânı yaratmaktadır.

• Dersi Okumadan Sınava Girmek: Bazı ülkelerde orta ve lise düzeyinde uygulanan bir diğer hızlandırma şekli olup, derse devam etmeden sınava girmek ve başarılı olma halinde de o dersin kredisine sahip olmaktır.

• Üniversiteden Bazı Dersler Aldırmak: Bir başka hızlandırma şekli ise, orta öğretime devam ederken üniversiteden bazı dersler almaktır. Bunun için öğrenci günün bir kısmını ileri düzeyde ders almak için üniversitede geçirir ya da orta öğretimde aynı dersi alan bir sınıfı oluşturacak sayıda öğrenci varsa, öğretim üyesi bizzat gelerek ders verebilir. Böylece öğrenciler üniversiteye başlamadan önce ileride çalışacağı alanla ilgili dersleri almış olur.

• Üç Yıllık Ders Programını İki Yılda Tamamlamak:

Bu uygulama genellikle matematik ve fen derslerinde yapılmaktadır.

• Üniversiteye Erken Kabul Etme: Bu uygulama, orta öğretimdeki hızlandırma ile sağlanabildiği gibi, özel yetenekli öğrenci liseyi erken tamamlayarak üniversiteye tam gün kabul edilir.

Gruplama

Yetenekleri yönünden benzer özellikler gösteren çocukların, birlikte çalışabilmeleri için sınıf içi veya sınıf dışı uzun veya kısa süreli çeşitli gruplamalar yapılmasıdır.

• Tam Gün Homojen Sınıflar: Bu grup altında özel sınıflar ve özel okullar sayılabilir. Bunlar sanat, matematik, fen, iş ve ticaret becerilerine ilişkin alanlarda uzmanlaşmış öğretim veren okullardır.

• Tam Gün Heterojen Sınıflar: Bu uygulamada, normal örgün eğitim sınıflarında seviye grupları oluşturularak öğrencinin sınıfından ayrılmadan çalışma yapması sağlanır.

• Yarım Gün veya Geçici Gruplamalar: Bu tür programlar, özel yetenekli çocukların, haftada bir öğleden sonra iki üç saatliğine normal sınıflarından ayrılarak, özel yeteneklilerin eğitimi

konusunda uzman bir öğretmen veya koordinatör bir eğitimcinin denetiminde zenginleştirme etkinliklerine katılması şeklinde uygulanır.

• Yarım Gün Özel Sınıflar: Özel sınıflar tam gün olduğu gibi, yarım gün veya daha fazla zamanın geçirildiği sınıflar şeklinde düzenlenebilir.

• Okul İçinde Okul: Bu uygulamada, bütün okul, okul içinde okul kavramına göre düzenlenmiştir. Bu düzenlemede, çevredeki özel yetenekli çocuklar, normal çocuklara da eğitim öğretim hizmeti veren bir okula devam ederler. Günün bir bölümünü özel eğitim öğretmenlerinin ders verdiği özel sınıflarda, diğer kısmını ise, normal gelişim gösteren arkadaşlarıyla beden eğitimi, sanat uygulamaları gibi dersleri birlikte alarak geçirirler.

Zenginleştirme

Zenginleştirme, süreç ve içeriğe ilişkin hedeflere ulaşma yöntemleridir. Sürece ilişkin hedefler yaratıcı düşünme, problem çözme, kritik düşünme, bilimsel düşünmeyi içerir. İçerik ise, süreçlerin geliştirildiği ders konuları, projeler ve etkinliklerdir.

Bunlar arasında;

- Bağımsız çalışma ve araştırma projeleri,
- Kültürel ve bilimsel alanlara veya mesleki kuruluşlara geziler,
- Cumartesi programları,
- Sınıfta veya okulun kaynak odasında oluşturulan Öğrenme Merkezleri,
- Yaz eğitim programları ve yaz kampları,
- Müzik, sanat, dil, bilgisayar ve yaz kursları,
- Yaratıcı sorun çözmeyi geliştiren programlar,
- Öğrencilerin hem klasik edebiyatla tanışmalarını sağlamak hem de onların yorum ve tartışma becerilerini kuvvetlendirmek üzere düzenlenmiş programlar,
- Çeşitli yarışma ve münazaralar,
- Bunlardan başka, değişikliklerle daha aktif şekilde baş edebilmek için geleceğe karşı duyarlılığı artırma, değişimleri gerçekleştirebilme konusunda olumlu tutum içinde olma, yaratıcılığı geliştirme, ikna edici, açık ve sağlıklı iletişim becerilerini artırma, sorun çözme modellerini öğrenip günlük yaşamla bütünleştirme, araştırma becerilerini geliştirme, nasıl bilgi toplanacağı, nereye ve kime müracaat edileceği konularında bilgi sahibi olmak üzere geliştirilen gelecekle İlgili Yaratıcı Sorun Çözme Programları Zenginleştirme kapsamında sayılabilecek bir başka önlem şekli de Amerika'da mentor adı altında geçen usta (uzman) - çırak ilişkileridir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu literatür taramasıyla özel yetenekli çocukların genel özellikleri, gelişimsel özellikleri, sosyal uyumları, tanı ve değerlendirme ölçütleri, eğitim programları ve öğretmen özellikleri konusundaki araştırmalar derlenmiştir. Araştırmalar, özel yetenekli çocukların fiziksel büyüme ve gelişim, hareket gelişimi, algı – dikkat kontrolü, analiz, sentez, problem çözme gibi bilişsel gelişim, dili anlama ve ifade etme yeteneği, sosyal, duygusal ve estetik gelişim ve sosyal uyum konusunda yaşitlarından ileri düzeyde gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. Ailelerin ve eğitimcilerin bu özelliklerin farkında olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu özelliklerin getirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek eğitim ortamı ve sosyal imkânlar sağlanmalıdır.

Özel yetenekli bireylerin eğitimleriyle ilgili pek çok uygulamalar mevcuttur. Bunları ayrı eğitim ve birlikte eğitim olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ayrı eğitim kapsamında özel okullar, özel sınıflar, yetenek sınıfları ve bireysel öğretim; birlikte eğitim kapsamında ise hızlandırma ve zenginleştirme bulunmaktadır. Ayrı eğitimde öğrenciler, belirli özellik ve düzey yakınlıklarına göre gruplanmakta, özel olarak düzenlenmiş programlar, özel yetiştirilmiş öğretmenler, özel yapılmış binalarda çocuklar akranlarından ayrı olacak şekilde eğitilmektedir. Birlikte eğitimde özel yetenekli öğrencilerin akran gruplarından ayrılmadan aynı eğitim programında destek hizmetleri ve programların sunulduğu yaklaşımlardır. Birlikte eğitim kapsamında okul sistemi içerisinde hızlandırma ve zenginleştirme eğitimi yapılabilmektedir. Eğitimcilerin, zekâ kuramları, özel yetenekli öğrencilerin özellikleri ve yetiştirilmeleri ile ilgili eğitimlerinin sürekliliğinin sağlanmasının, eğitimcilerin eğitimde edindikleri bilgileri uygulayabilmeleri için desteklenmelerinin ve öğrenciler ile ilgili çok taraflı bilgiler toplanarak daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılmasının önemli bir ihtiyaç olduğu konusunda birleşildiği düşünülmektedir.

Ülkemizde özel yetenek konusunda birlik sağlanmalı, öğrenciler yetenekleri doğrultusunda üniversitelere yönlendirilmeli ve mezuniyet sonrası kendilerine özel istihdam alanları oluşturularak beyin göçü önlenmesi önerilmektedir. Bilsem’i kazanmış fakat çeşitli olumsuzluklar (uzaklık, maddi yetersizlik, özel gereksinim vs.) nedeniyle gidemeyen öğrencilere yönelik destek eğitim odaları ve öğretmen yeterlilikleri hususunda düzenlenmeler yapılması bu dezavantajlı duruma olumlu katkı sağlayabilir. Özel yetenekli bireylere yönelik destek eğitim odalarına ilgili öğretmenlerin re’sen görevlendirilmesi de bu öğrenciler için imkân ve fırsat eşitliği konusunda değerlendirilmelidir. Tanılama ve değerlendirme safhasında yer alan öğretmen ve ailelere yönelik eğitimlerin de artırılarak sürece olumlu etki edilmesi önerilmektedir. Özel yetenekli olan ve ayrı eğitim imkânı bulunmayan öğrencilere örgün eğitim kurumlarında hızlandırma ve zenginleştirme programlarının sağlanması ve eğitim yönünden desteklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Mehmet Ali GENÇ (2016) Özel Yetenekli Bireylere Yönelik Eğitim Uygulamaları, Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi, 3(3), 49-66 Aralık 2016 <http://jgedc.org>

Merve Deniz Pak, Arş. Gör., Seda Attepe Özden, Yrd. Doç. Dr. (2018) Üstün Yetenekli Çocukların Eğitim Hakkı

Prof.Dr. Necate BAYKOÇ DÖNMEZ, Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri

ÜSTÜN ZEKÂLI VE YETENEKLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ 1. İSTANBUL ÇALIŞTAYI A. EĞİTİMCİLERİN EĞİTİMİ

Üzeyir OĞURLU, Üstün Zekâlı ve Yeteneklilerde Sosyal Uyum ve Arkadaşlık İlişkileri: Literatür Taraması